

I antologin »Kvinnor i vitt. Om kreativitet på universitetssjukhus» (Bonnier utbildning, 1998) berättar kvinnliga läkare, äldre som yngre, utifrån ett personligt perspektiv. Läkartidningen avslutar här serien med ett kapitel skrivet av Birgitta Evengård, redaktör för antologin. De tidigare utdragen har publicerats i LT 48/98, 8/99, 11/99, 14/99 och 17/99.

» Jag växte upp med telefonnummer tio och hon som kopplade ihop oss i bygden med sina sladdar hette Hilda. Jag har intrycket av att så hette de alla. Så här år 1998 verkar det som rena stenåldern, och när jag talar om min uppväxt med mina två tonårsdöttrar så försöker vi fantisera om hur det kommer att vara när de är i min ålder. Det är mycket svårt och mycket roligt.

Jag växte upp på 1950-talet på den uppländska landsbygden. Efterkrigstiden var god i Sverige och jag, som alla andra, växte upp i en skog av löften om en bättre framtid. Och visst blev det bra. Mina äldre bröder togs emot på skolgården med grå realmössor på huvudet och benen som alltid blåslagna efter senaste fotbollsmatcherna. Jag vägrade ha den vita mössan på när det blev dags för då var det efterdyningarna av 1968 och jag hade varit ett år i Amerika och gått i privatskola driven av nunnor; jeans och T-shirt var det som gällde. Mamma grät över den uteblivna vita mössan, men det hjälpte inte. Hon var dock något tröstad av att den vanartiga dottern, den enda dessutom, gick ut med skolans bästa betyg. Pappa ordnade sedan skjuts åt mig och en vän med en långtradare på väg söderut och vinkade blankögd där vi satt förväntansfulla och hopträngda i passagerarsätet.

Så där fortsatte mitt liv sommar efter sommar, först med eurorail Europa runt för otroliga 340 kr per månad. Roligt jobb på värdshus utanför München. Fortfarande rodnar jag när jag tänker på hur hela matsalen skrek av skratt när jag frågade en man efter Zündkerzen (tändstift) i stället för Zündhölzer (tändstickor) som meningen var. Sedan blev det flyg runt Mellanöstern, taxiresor med bilen kryssandes mellan sandsäckarna i Beirut efter första 6-veckorskriget, bil runt Cypern och nätter under akacieträd, liftning först i Israel och sedan Östafrika runt. Upp för Kilimanjaro, romantiska dagar och nätter på Zanzibar, dubbla whiskies on the rocks i the Long Bar på New Stanley Hotel i Nairobi.

När några terminer medicinstudier präglat mig lite så tvättade jag stelkrampssjuka nyfödda varje morgon på ett litet djungelsjukhus vid stranden av Lake Volta i Ghana. Att tjugo år senare få komma tillbaka på besök och se hur rummet var förändrat till kontor gav upphov till en lyckokänsla som fyllde hela kroppen. Stelkramp fanns inte längre i trakten – den sjukdomen var bortvaccinerad. Jag kände en stolthet över mitt yrke, läkarens, och över att vara del av den utveckling som lett till denna situation. Det var ett ögonblick som kompenserar mycken frustration, som också rymts i yrket. Det är inte ofta jag så här påtagligt noterat positiv utveckling och visioner som förverkligats. Vardagsarbetet för

de flesta läkare är ofta strävsamt med små möjligheter att höja blicken ovan horisonten.

Skälen till resorna var säkert flera men ett var nog det vanliga; att hitta sig själv, det som är resan utan något slut. Alla har väl sina sätt att göra detta på och det här var ett av mina. Resor är en självklar och alldeles underbar del av mitt liv, vare sig resan går till en annan stadsdel i Stockholm med 54ans buss eller till en annan världsdel – alltid händer det något som är värt att reflektera över.

Varför blev jag då läkare? Jag minns en stund på en stubbe i blåbärsskogen med mina föräldrar när det var bara vi tre och vi pratade om vad jag ville bli. Jag såg en bild framför mig fylld med människor och jag visste att jag ville ha med människor att göra – kanske psykiater. Det kunde nog lika gärna ha blivit journalist eller politiker eller något annat, men jag hade bra betyg och med dem kom en förväntan att läsa medicin. Det är nog inte så ovanligt. Min biologilärare var också en trevlig person, och fysiologi med dynamiska förlopp intresserade mig. Men filosofi och historia tyckte jag också om och det kunde lika gärna ha blivit det jag ägnat mig åt om en mentor med den inriktningen funnits.

Jag växte upp med fyra bröder och vårt hem var alltid fyllt av besökare. Alla slags människor kom; det var verkligen en representation av samhällets alla skikt jag kunde hitta vid köksbordet. Vänner och bekanta, dörren var alltid öppen och det fanns alltid ett vänligt ord för alla liksom en hembakad bulle och en kopp kaffe. Och det berodde till stor del på min glada och energiska mamma. Jag har faktiskt varken förr eller senare stött på någon person med hennes kapacitet att få saker och ting att hända. Min pappa var engagerad i kommunens styrelse och älskade skönlitteratur; bokhyllorna var fulla med böcker, som alltid stod snyggt och var väldammade. Sportpriser stod lite överallt och diplom från vinterkriget hängde på väggarna. Min far hade varit duktig fotbolls- och bandyspelare som ung och avnjuter ännu idrottsliga evenemang med intensitet. Den här känslan känner jag igen. I somras kände jag tårarna rinna utmed kinderna när Orfeus försökte sjunga sin älskade tillbaka från dödsriket på Drottningholmsteatern med en utlevelse som berörde. Jag kände likheten med pappas djupa respekt och närmast känslomässiga lidelse för prestationen inom sporten, vare sig det var gårdsgårdsserien eller på Stadion. Det här kan ibland finnas med i forskningen också – trots att det oftast är en intellektuell prestation, så finns en känslomässig komponent med och den respekt jag kan känna för en koncentrerad prestation är stor. Kanske är det den upplevel-

Att hitta sin egen melodi

sen jag önskar känna för vad jag själv presterar som gör att det skulle vara svårt att överge forskning hur glädjelös den än stundtals ter sig? Det är en slags jakt. Jakten på det perfekta ögonblicket. Eller som surfarens väntan på den goda vågen och sedan ögonblicket då glidet startar. Det ögonblick som också kallas flow och då harmoni råder i intensivt skapande. Det är möjligt att surfarens och forskarens drivkraft är densamma!

Kanske är det en kvinnlig poet, Karin Boye som bäst beskriver min jakt efter det perfekta ögonblicket:

'den mätta dagen, den är aldrig störst; den bästa dagen är en dag av törst

nog finns det mål och mening i vår färd – men det är vägen, som är mödan värd

Oändligt är vårt stora äventyr.'

Någon nära förebild jag haft kan jag inte erinra mig, vare sig i skolan eller utanför den. Jag minns inte någon men-

tor. En sådan sökte jag länge och väl under utbildningen vid Karolinska institutet, under infektionskursen hittade jag honom och så kom jag tillbaka en sommar och vikarierade. Jag blev sedan kvar inom specialiteten. Det var en man som bemötte patienter, personal och oss kandidater vänligt, som var effektiv och kunnig och som helt enkelt visade sin person i undervisningen. Det imponerade på mig och jag tänkte att det här måste vara något för mig. Och det var det. Att vara infektionsläkare rymmer möjligheter till många olika slags arbeten med kontaktyta ut mot samhället. Man kan också fördjupa sig i grundforskning. Man har möjlighet till många val.

Jag kan inte komma ihåg någon kvinnlig förebild under utbildningen, någon jag velat kopiera. Däremot har jag i vuxen ålder träffat många kvinnor inom skilda samhällssektorer som jag känt en djup respekt för av olika skäl; det kan vara skäl som förmåga att stå pall, kunighet, skicklighet att hantera olika situationer, integrerad livserfarenhet, härlig humor.

Jag arbetade nyligen några månader på ett laboratorium i södra Kalifornien, och när jag låg och lyfte skrot på gymmet med den unga tyska forskaren så sade hon plötsligt: Jag behöver förebilder, det finns så få inom naturvetenskapen. Jag tappade nästan greppet, vilket inte var helt ofarligt i den positionen, och insåg att det hade kanske inte blivit bättre och nu var det min tur att vara förebild, åtminstone med tanke på min ålder.

Vad det handlar om, som i livet i övrigt, är naturligtvis att hitta sin egen melodi. För en del verkar det gå lätt, för andra är processen mer prövande. För att göra en mycket lång historia kort: inser man att en stol faktiskt är en stol och ett bord är ett bord (visa Zen-ord) spar man mycken energi. (Det där låter lättare än vad det är ...)

Jag vet inte hur mycket den unga tyska gästforskaren förstod; men kan ett frö sås som så småningom bär frukt så har det varit värt mödan.

Det är viktigt med kultur, gärna i stora och täta doser. Även om man inte förstår allt just då, så kan det lagras och tas fram vid behov i livets blandning av ljusa och mörka stunder. Sverige har en hel del att erbjuda och de utställningar som finns i de stora megastäderna kan släpas hem till vardagsrummet i form av böcker. Att sträcka ut sig på en mjuk matta med ett glas gott vin och bara bläddra och bläddra och begrunda är en stor njutning.

Och så är det arbetslivet. Det är inte helt enkelt att ha åsikter om det. Hösten 1997 var jag på en fantastisk konferens i

Kalmar för kvinnliga läkare och en av de bästa föreläsare jag haft förmånen att någonsin lyssna till, professorn i arbetslivsforskning Siv Their från Helsingfors, sade något väldigt självklart och enkelt. 'En kvinna måste varje dag erövra dagen'. Det låter inte som om det skulle kunna vara så, men tänker jag tillbaka så är jag inte helt obenägen att hålla med.

I arbetslivet idag finns en del djupt odemokratiska spelregler. Det avspeglas tydligt i Kvinnomaktutredningen som pekar på den stora arbetsbörda som kvinnor har i vår tid, framför allt om man vill göra karriär och dessutom ha barn. Arbetstiden per vecka blir längre än för männen.

Men det handlar även om andra saker för kvinnliga läkare. Man är inte lik manliga läkare och man är inte lik kvinnlig sjukvårdspersonal. Man är olik. För att få skjuts på karriären gäller det att man tänker och känner på samma sätt som övriga i laget, det vill säga på ett manligt sätt. Ofta gäller det här också ett avhandlingsarbete även om man inte inser det förrän betydligt senare. Efter disputationen kände jag nödvändigheten av att bejaka andra sidor hos mig och hade då tur att ha en chef som stödde det. Under lövkronorna på de gamla träden i sjukhusparken vid Roslagstulls sjukhus föddes idén till 'Epidemiernas historia och framtid', som sedan givits som fristående kurs vid Karolinska institutet tre gånger och kommit ut som antologi, där jag var redaktör. Det gav många kontakter och jag har sedan skrivit två faktaböcker och varit redaktör för ytterligare en liten bok. Jag har hjälpt till att skapa vårt nya Medicinhistoriska museum. Det gjorde att det tog längre tid att bli docent, för sådan här aktivitet räknas inte som meriterande för en docentur. Men jag tycker jag blev en bättre människa, i alla fall mer mogen, genom detta. Jag tror dock inte en person med professur i blick skulle ha ägnat en dag åt sådan verksamhet. För många kvinnor är meningsfullheten med livsgärningen viktig. Kunskap med bredd skräms inte kvinnor. Min docenturföreläsning hette 'Kroniskt trötthetssyndrom – läkekonst i tiden'. Ett sådant intresse innebär inte att jag avhåller mig från att använda molekylärbilologisk metodik i relevant utvecklingsstadium av en hypotes. Man behöver inte nödvändigtvis placeras i bara ett fack. I framtiden kommer vi säkert se konvergens i betydligt större omfattning inom medicinen, vilket gör att vi kommer att samarbeta med andra områden som samhällsvetare och humanister. Här kommer 'kvinnlig' kreativitet att ha större spelrum. Och det är egentligen syftet med den här boken – att peka på att kvinnors kreativitet många gånger har svårt att komma till uttryck i en manlig struktur.

Sedan finns också jantelagen som vilar tung över Sverige och jag undrar om den inte allra tyngst vilar över den akademiska världen. Avundsjukan kan stundtals nästan förmimmas fysiskt. Prestationer tigs ihjäl, generositeten lyses med sin frånvaro. Som en midgårdsorm tar jantelagen stryptag på

kreativitet och mod. Man behöver inte ha drabbats själv, det räcker att se sig omkring och att läsa tidningen. Medvetenhet om de strategier som finns att bemöta denna avundsjuka och andra känslor är nödvändig för överlevnad. Gå bra kurser och ni bespar er många sömnlösa nätter. Läs bra litteratur – både skönlitteratur

BIRGITTA EVENGÅRD

Född 1952. Läkarexamen Karolinska institutet 1979, leg läkare 1981, disputerade 1989, docent vid Karolinska institutet 1997. Specialist i akuta infektionssjukdomar 1990 och i klinisk immunologi 1994. Överläkare (50 procent) vid infektionskliniken och överläkare (50 procent) bakteriologiska laboratoriet Huddinge sjukhus 1994. Ordförande i Svensk förening för Tropikmedicin, styrelsemedlem Sveriges kvinnliga läkares förening, styrelsemedlem Filmstipendiet Guldtackan. Två döttrar, Sarah född 1982 och Märtha född 1985.

och facklitteratur. Det finns mycken samlad kunskap om grupper och grupperns dynamik (exempelvis Bions gruppteorier) och det finns mycken forskning med och om genusperspektiv. Man inser att man inte behöver ta allt så personligt!

Kontentan är, man kan vara hur duktig som helst, det handlar inte om det utan om känslor som är helt omedvetna för de flesta inblandade. Som 'stark' kvinna, det vill säga en som tar sig fram i karriären om än blygsamt, får man många projektioner på sig. Det kan handla om mäns ouppgjorda konflikter med sin mamma och det kan handla om andra kvinnors avundsjuka. Faktum är att en karriär i medicinarvärlden för en kvinna ter sig som ett hinderlopp medan många av männen sprintar. Och så jämförs sluttiden.

Vissa män har en stor portion av så kallade kvinnliga egenskaper och det diskvalificerar dem. Det finns kvinnor som har många av de egenskaper som traditionellt tillskrivs män och som har det lättare i karriären. Det här är viktigt. För mig är det betydelsefullt att inte polarisera mellan könen utan att förstå ett mönster och hantera det för att uppnå önskat resultat. Därför ser jag det inte enbart som en genusfråga utan en fråga om egenskaper av olika karaktär men där genus självklart spelar en stor roll. Jag ser det som en fördel om de egenskaper som brukar benämnas 'kvinnliga' eller 'mjuka' kallas något annat så det inte blir så laddat. Yin och yang är en benämning men någon borde finna en bättre benämning.

I hierarkiska organisationer (som landstinget) är det en fördel med en viss uppsättning egenskaper jämfört med en annan uppsättning. Personer med en viss uppsättning kvoterar in – det kallas camaraderie och praktiseras dagligdags fast ingen låtsas om det. I längden är det farligt att likformighet råder i en verksamhet, där kreativitet och utveckling ingår som viktiga delar. Det blir tråkigt och torrt.

Så det här med att erövra var dag i en landstingsvärld, som är så olik den vanliga världen (mindre hierarkisk), är nog sant. Som kvinnlig läkare tillhör man inte gruppen manliga läkare och man tillhör inte den stora gruppen av kvinnlig personal. Och inbördes tävlar man om positionerna.

Det blir lätt ensamt och det bör man ha beredskap för. Här vill jag gärna dra in William Osler, professor i medicin vid Johns Hopkins universitet, i resonemanget. Han påbjöd sina medicine studenter att gå ut i samhället, engagera sig och ha roligt. Han ansåg att man blev en bättre doktor av det. I dag premieras spjutspetskunskaper mer än social och mänsklig mognad. Vi drivs fram i vår utbildning men kommer på efterkälken vad gäller bildning.

Till dig som läser detta och står i yrkesval – vad du än väljer se till att en komponent av lust finns med och se till att du får vad du behöver för din emotionella och sociala mognad. Det är inte något som kommer med automatik! Väga ställa krav!

Vår livskvalitet kan värderas i vår känsla för sammanhang, forskning pekar på detta. Se till att du finns med i ett sammanhang och ha roligt!

Att söka ny kunskap och att syntetisera kunskap från olika fält med ett nytt perspektiv är lustfyllt, och oftast är det roligast att göra det tillsammans med andra. För en kliniker som jag är det i mötet med patienten och dennes historia som den riktiga källan till energin finns. Denna drivkraft, kraften i glädjen och lusten är obändig och det är bara att ge sig för den. För mig är det den största källan till kreativitet. Och visst vill jag fortsätta göra karriär. Det är roligt att vara med där det händer och där man, jag, kan påverka. Även adrenalinkickar kan vara lustbetonade om de kommer vid rätta tillfällen. Den helige Fransiscus av Assisi talar kloka ord när han manar oss att acceptera vad vi inte kan ändra, men ha mod att ändra vad som bör ändras och visdom nog att skilja det förra från det senare. Lycka till!

